

trvalejšího rázu, zejména vzhledem k případnému pozdějšímu vytvoření prozatímního Národního shromáždění, které převezme politické usměrnění další vládní činnosti.

Ministerstvo vnitra věří, že řádné volby do samosprávných zastupitelstev i do Národního shromáždění bude lze provést v době několika měsíců po osvobození státního území.

Vládní prohlášení o národních výborech pokládá ministerstvo vnitra za stěžejní opatření, o které se mohou pak opřít všechna další opatření správní.

SÚA Praha. SR-L, plenární schůze, z přílohy k zápisu 11. schůze ve 4. zasedání. Průpis.

[11]

1944, 8. březen. Londýn. — Ze zápisu projevu J. Valo ve Státní radě o charakteru a složení národních výborů a o otázkách přebudování státního aparátu. Komunistický poslanec odsuzuje reakční návrh ministra dr. J. Slávika na omezení působnosti národních výborů v osvobozené republice.¹

Meritorně hodlá posl. Valo promluvit o národních výborech. Výklad se snaží vysvětlit jejich složení, úkoly a pravomoc. Řečník nemůže souhlasit s názory ministrovy zprávy na pravomoc národních výborů, zejména nižších výborů obecních a okresních, poněvadž by to znamenalo, že by se dostaly na vedlejší kolej. U zemského národního výboru je situace poněkud lepší, ale u okresních výborů se zdá, že politická moc se má přenést zase na starý úřednický aparát bez ohledu na to, co v minulosti udělal. Chceme-li skutečně vytvořit nový politický a mocenský aparát na pevném základě, nemohou národní výbory být jen poradními orgány, nýbrž musí podle řečnickova přesvědčení být v obcích a okresech, jakož i v zemích skutečnými výkonnými orgány. Je samozřejmé, že budou podléhat vládě, ale jejich úkoly musí být stanoveny přiměřeně široce. Vezmeme-li příklad Čech, víme, že tam byla velká část slušných a dobrých, státu loyálních úředníků, kteří šli skutečně s národem. Mnozí z nich jsou v koncentračních táborech. Vedle nich jsou tam však také úředníci, kteří kolaborují s Němci proti lidu. Ti, kdo se vrátí z koncentračních táborů, budou mít plný nárok na uznání a úctu, ale je samozřejmé, že jejich duševní a tělesný stav nedovolí, abychom je postavili ihned na důležitá místa, nýbrž budou potřebovat delší dobu, aby se zotavili. Na kolaboranty spoléhat nemůžeme. Situace po této válce bude podstatně jiná než po válce minulé, kde jsme úřednictvo převzali en bloc. Převzali jsme tehdy i lidi, kteří Československo nikdy neuznali, kteří je považovali za nutné zlo a otravovali ovzduší v republice a působili jako rozkladný živel. To bude po této válce podstatně horší. Nemůžeme za žádných okolností převzít celý starý aparát, můžeme převzít jen jednotlivce a při tom ještě bude musit vedle nich stát politická autorita, která je bude hlídat na každém kroku, neboť i tam, kde nebudeme moci prokázat, že kolaborovali, zůstane přece určité podezření, že za okupace udělali pro německý režim více než bylo nezbytně nutné. Tyto síly budou pouze technickými pracovníky, nelze jim svěřit politickou moc a ježto vláda nemůže přirozeně provádět místní kontrolu a také okresní úřady budou mít velice rozsáhlou politickou a administrativní agendu a octnou se

¹ Ostrá diskuse o otázce národních výborů probíhala na půdě Státní rady již od poloviny r. 1943. Proti pokusům buržoazních představitelů o formální výklad dekretu o národních výborech vystupovali i ostatní komunističtí členové Státní rady (blíže viz SÚA Praha, f. SR-L, zápisy plenárních schůzí a zápisy schůzí politického výboru; K. Bertelmann, Vznik národních výborů; nebo B. Laštovička, V Londýně za války, str. 344—348 a 366 až 378).

Členy Státní rady byli od 1. listopadu 1941 tito komunisté: Nosek, Hodinová, Való, Kreibich, a později i dr. Vrbenský. Členství přijali při rekonstrukci Státní rady, ale „... nikoliv za stranu, nýbrž jako politické osobnosti určitého směru, bojující společně s celým národem proti nacismu ...“, jak sdělil ve své depeši 28. 11. 1941 dr. Beneš čs. velvyslanci Zd. Fierlingrovi [Zd. Fierlinger, Ve službách ČSR, díl II, str. 35].

ve velice obtížné situaci, bude nutno, aby tu byly místní spolehlivé politické orgány lidu, které budou provádět tento dozor. Chceme přece přejíti podle možnosti rychle do normálních podmínek a toho bychom nedosáhli, kdybychom ponechali na jejich místech lidi, kteří naši věc poškozovali v době okupace, kteří ji zrazovali. Nestací když odstraníme Tuku, Tisu, Háchu a jejich bezprostřední spolupracovníky a ponecháme na okresních úřadech hitlerčiky a kreatury Tukovy. To bychom znemožnili rychlý přechod do normálního života, neboť vzbuzovali bychom oprávněnou nedůvěru lidu, který by pochyboval o tom, zda to vláda myslí skutečně poctivě, když se nyní opírá o lidi, kteří by sloužili i ďáblu, kteří se nestarají o to, komu slouží a zajímají se jen o to, kolik jim to měsíčně vynáší, nehledě k tomu, zda je platí Tuka nebo Gauleiter Frank, nebo kdokoli jiný. Musíme se vžítí do situace, která nastane a musíme si uvědomiti, že je nutno, abychom vybudovali naprosto spolehlivou státní organizaci. Nikdo nemůže dnes posouditi, jak to přesně uděláme. V debatě byl vysloven názor, zda by po odstranění Háchy, Tisa a Tuky nemělo dojíti k vytvoření orgánů, v nichž by byly zastoupeny politické směry. S tím nemůže řečník souhlasiti. Politická příslušnost nemůže býti rozhodná. Osvědčí-li se v některém okrese v boji za svobodu náhodou příslušníci konservativních směrů a přispěli-li k porážce okupantů, nebude důvodu, aby se o pravomoc v národním výboru dělili s lidmi, kteří pro naše osvobození nic nepodnikli a jen vyčkávali a schovávali se, pouze proto, poněvadž patří k jiným politickým směrům. Bylo by špatné, kdybychom obnovili tuto starou koaliční politiku ve špatném slova smyslu, ve smyslu Beranova výroku, že nezáleží na tom, kdo je Henlein, když reprezentuje 40 poslanců. Kdo znal tehdy poměry u nás, věděl dobře, že Henlein není loyálním občanem, že má své ústředí nikoli v Československé republice. Vývoj ukázal, kam nás tato politika zavedla. Ukáže-li se ovšem v některém okrese, že lidé z různých politických stran skutečně v boji proti okupantovi spolupracovali a vytvořili společnou organizaci, pak by bylo ovšem nesprávné, kdyby nebyly zastoupeny všechny tyto směry v národním výboru. Zkrátka kriteriem musí býti chování lidí, nikoli jejich politická příslušnost. Je dále správné, že dekret nemůže obsahovat ustanovení o tvoření národních výborů, ale je už jeho úkolem, aby vymezil působnost jejich. Narážíme ovšem stále ještě na určité obavy, že se tím klade politická moc a administrativa do neznámých rukou. Řečník chápe tyto obavy, dává však na uváženou, že kdybychom politickou moc svěřili starému aparátu, dáme ji často do rukou nikoli neznámých, nýbrž do rukou, které budou až příliš dobře známy, do rukou těch, kdož věc národa v době jeho nebezpečí zradili, kdož by byli zase ochotni obchodovat se zájmy národa.

A. Vido mluvil dnes o zásadě kontinuity² a o tom, že bychom po vyhnání okupantů měli automaticky obnovit branný stav, v němž se republika nalézala po druhé mobilisaci.³ Řečník se proti tomu ohrazuje, neboť to by znamenalo, že bychom automaticky dosazovali na vedoucí místa veliký počet těch, kteří tato místa měli v září 1938, kteří však od té doby sloužili Hitlerovu režimu a do těla roztrhání. Je pravda, že ti nejvyšší budou známi, budou zatčeni a potrestáni. Máme však mezi úředníky a důstojníky nižších hodností zajisté také kolaboranty, o nichž to nebude ihned známo, a kdyby se tito lidé automaticky vrátili do svých posic, využili by toho zajisté v první řadě k vlastní ochraně, aby odvrátili následky svých zločinů. Tím

² Problém právní kontinuity byl jednou z klíčových otázek, v níž se promítalo revoluční nebo restaurační pojetí budoucí osvobozené republiky. Moskevské vedení KSČ zásadně odmítalo snahy čs. buržoazní emigrace, aby se správná a nezbytná zásada uznání mezinárodní právní kontinuity Československa stala nástrojem k prosazení kontinuity celého předmnichovského politického a hospodářského zřízení. V těchto restauračních snahách buržoazie měl sehrát důležitou úlohu i ústavní dekret presidenta republiky z 3. srpna 1944 o obnově právního řádu. I když KSČ rozhodně odmítla restaurační právní kontinuitu, souhlasila s dočasným převzetím větší části dosavadní ústavy i právního řádu republiky. Důsledným prosazováním základního článku ústavy z r. 1920, že „lid je zdrojem veškeré státní moci“, dokázala později tvůrčím způsobem využít i některých buržoazně demokratických forem v zájmu rozvíjení revoluce a aplikovat staré právní normy v duchu lidově demokratického zřízení.

³ Skutečně se tak později stalo vládním nařízením č. 4/1944 Úř. věst. čsl. z 20. 4. 1944 o trvání stavu branné pohotovosti státu. O politickém významu tohoto opatření viz poznámku č. 2 k dokumentu č. 27.

by vznikl veliký chaos a nedůvěra u lidu. Z toho všeho plyne, že nelze pomýšlet na jakoukoli politiku en bloc, a to v žádném úseku státního života, všude musíme si vybírat lidi pro všechna jen poněkud důležitá místa. Kdybychom tak neučinili, vydali bychom stát nebezpečí občanské války po vyhnání okupantů. Je možné, že se v prvním období budeme musít opírat o lidi, kteří se osvědčili v boji, kteří však nebudou mít plnou kvalifikaci pro nové své funkce. Hlavní věc je, že budou spolehliví a jen tak dojdeme k rychlé konsolidaci a vyhneme se občanské válce, o jejíž následcích si těžko můžeme učiniti úplnou představu, ale byly by zajisté katastrofální. Menší kvalifikace věrných občanů bude asi znamenat určité zpomalení, poněvadž jim bude chybět zkušenost. Administrativní stroj bude vrzat, pokrok nebude rychlý, ale přesto to bude správná tendence, neboť je naprosto vyloučeno, abychom z důvodů větší výkonnosti svěřili moc a úřad lidem, kteří se v národním boji neosvědčili.

SÚA Praha. SR-L, plenární schůze, ze zápisu 12. schůze ve čtvrtém zasedání. Průpis.

[12]

1944, 12. březen. Londýn. — *Provolání československé vlády k českému a slovenskému lidu u příležitosti pátého výročí okupace republiky s výzvou do boje proti okupantům.*¹

Občané republiky Československé! 15. března uplyne pět let od katastrofy, kterou měla být naše státní a národní existence navždy zničena. Ale Němci, když z čsl. náměstí a ryneků odstraňovali Masarykovy pomníky, nemohli vyrvat z čsl. srdcí Masarykovu výzvu, která hlásí: „Budeme brániti svobodu proti násilí třeba železem!“ — Vláda republiky Čsl. vám dnes, při příležitosti smutného výročí, tuto výzvu připomíná! — Přiblížila se chvíle, kdy naše národní budoucnost závisí na tom, zda lid této výzvy uposlechne a uvědomí si, že jen vlastním bojem si může jedině zabezpečiti svobodu a nezávislost. — Všichni, jako národ a stát i jako jednotlivec, budeme musít odpovídati budoucí generaci za to, jak se v této rozhodné chvíli budeme chovati! Proto nacistické barbarství, proto všechno, co jest s nacistickým násilím spojeno, musí být zničeno. Vše dostihuje vrcholu, kdy nadchází náš vlastní osvobozující zápas. Bylo by chybou se domnívati, že němečtí okupanti opustí naše země dobrovolně. Naopak! Němečtí vetřelci budou chtít na účet porobených národů svoji porážku oddáliti, budou se snažit strhnout zotročené národy s sebou do záhuby. Nevzdají se ani v poslední chvíli svého úmyslu vyhubiti slovanské obyvatelstvo našich zemí. Proto jest příkazem sebezáchrany a cti republiky, aby byly ještě dnes mobilisovány proti německým vetřelcům všechny síly, kterými republika doma i v zahraničí disponuje. Hlavní síly a hlavní fronta v boji za osvobození jest však u nás doma, tam, kde Němci zřídili svůj arsenál, továrny, zásobárny a dopravní střediska, tam — kde zřídili popraviště, na nichž umírali nejlepší naši lidé, kde byly mučeny stovky a tisíce našich občanů . . . tam, na domácí půdě musí nepřítel dostati nejtěžší rány! — Naše vláda v zahraničí směřuje dnes na poli vojenském k tomu, aby se v boji uplatnily všechny domácí i zahraniční branné síly národa. Nyní naše čs. vláda ve společném postupu s domácí frontou chce soustřediti všechny síly k tomu, aby Československo i doma co nejvíce urychlilo porážku svého nepřítel a své vlastní osvobození. V první řadě musí za svoji svobodu bojovati porobený národ!

Jsmo vděčni za boj spojenců, jímž nám pomáhají, ale bylo by osudnou chybou, kdybychom

¹ Koncept tohoto prohlášení vypracoval z pověření vlády ministr J. Slávik. Definitivní znění bylo dohodnuto na prvé poradě bloku tří socialistických stran dne 4. března 1944. Toto provolání, stejně jako Benešovo poselství z 3. února 1944, byly pouze slovní proklamace. V dalším záleželo na tom, zda vláda poskytne boji lidu účinnou pomoc. V praxi se však ukázalo, že rozdíl mezi slovy a činy nadále trvá. Blíže viz pozn. čís. 1 k dokumentu čís. 16.